Edward Nieznański

Filozofia jako system okresów warunkowych

Studia Philosophiae Christianae 45/2, 7-14

2009

Studia Philosophiae Christianae
UKSW
45(2009)2

EDWARD NIEZNAŃSKI
Instytut Filozofii UKSW, Warszawa

FILOZOFIA JAKO SYSTEM OKRESÓW WARUNKOWYCH

Celem nauk, które traktują o rzeczywistości, jest głoszenie twierdzeń asertywnych, pewnych. Przypuszczenia, opinie są traktowane jako ustępstwo na rzecz metodologicznych niedostatków. W najniższej jednak cenie są supozycje, czyli dopuszczenia tego, co tylko jest logicznie możliwe, niesprzeczne. I w tej sytuacji, najsłabszych podstaw, wydaje się znajdować filozofia. Oto jedni filozofowie przyjmują na przykład supozycje, że istnieje absolut, niematerialna dusza, nieśmiertelność, sens życia itp. – drudzy, przeciwnie, uznają negacje takich supozycji, co również ma moc tylko supozycji[1]. A subiektywne pewności filozofa są przy tym bez znaczenia.

Leibniz proponuje filozofii wyjście z tego zaklętego kręgu supozycji: „Trzeba dodać, że nawet zasady, których pewność nie jest całkowita, mogą mieć zastosowanie, jeżeli się na nich buduje tylko drogą dowodzenia. Gdyż jakkolwiek w tym przypadku wszystkie konkluzje są tylko warunkowe i uzależnione od przypuszczenia prawdziwości owych zasad, to przynajmniej same zależności i zdania warunkowe pozostają uzasadnione. Tak zatem jest bardzo pożądane, abyśmy mieli wiele dzieł pisanych taką metodą”[2]. Jeżeli zatem ze zbioru supozycji: $p_1, p_2, \ldots, p_n$ daje się dedukcyjnie – wedle reguł logiki formalnej – wyprowadzić zdanie q, to wówczas pewna i dostatecznie uzasad-

[1] Dla porównania przytoczmy tezę Henryka Mehlberga „Fakt występowania niesprawdzalnych założeń w nauce empirycznej wydaje się niewątpliwy”. H. Mehlberg, *O niesprawdzalnych założeniach nauki*, w: *Logiczna teoria nauki*, red. T. Pawłowski, PWN, Warszawa 1966, 359.

[2] G.W. Leibniz, *Nowe rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. z fr. I. Dąmbska, Wyd. „Antyk”, Kęty 2001, 393-394.

niona jest implikacja $(p_1 \wedge p_2 \wedge \ldots \wedge p_n) \to q$. Zilustrujmy tę praktykę na przykładzie teodycei. Przyjmijmy, że już dysponujemy pojęciem stosunku inherencji „ε" („jest") jako relacji zwrotnej, przechodniej i antysymetrycznej[3], zgodnie z postulatami znaczeniowymi:

P1. $\forall x\ x \varepsilon x$,

P2. $\forall x \forall y \forall z\ (x \varepsilon y \wedge y \varepsilon z \to x \varepsilon z)$,

Df.: $x = y \leftrightarrow x \varepsilon y \wedge y \varepsilon x$,

pojęciem przeciwzwrotnego stosunku części do całości (C):

P3. $\forall x \sim xCx$,

a także pierwotnym pojęciem racji bytu (R) z intencją znaczeniową, że tożsamości i części są racjami:

P4. $\forall z \forall x\ [(z = x \vee zCx) \to zRx]$.

Wówczas możemy zdefiniować pojęcie dostatecznej racji bytu (D), pojęcie absolutu (A) i bytu prostego (P):

Df.D: $xDy \leftrightarrow xRy \wedge \forall z\ (zRx \to z = x)$

(x jest dostateczną racją y-a $\leftrightarrow$ x jest racją y-a i każda racja x-a jest z x-em identyczna. Dostateczna racja bytu jest minimalną jego racją)

Df.A: $x \varepsilon A \leftrightarrow \forall z\ (zRx \leftrightarrow z = x)$

(Absolut to byt tożsamy z każdą swoją racją istnienia; ma rację w sobie i nie ma żadnych racji *ab alio*)

Df.P: $x \varepsilon P \leftrightarrow \sim \exists z\ zCx$

(Byt prosty to byt bez części)

Udowodnimy trzy okresy warunkowe istotne dla teodycei:

Tw.1: $\forall y \exists x\ xDy \to \exists x\ x \varepsilon A$

(Jeżeli obowiązuje zasada dostatecznej racji bytu, to istnieje absolut)

Dowód

$\forall y \exists x\ xDy$, *więc* $\exists x\ xDa$, *więc* bDa, Df.D, *więc* $\forall z\ (zRb \to z = b)$, P4, *więc* $\forall z\ (zRb \leftrightarrow z = b)$, Df.A, *więc* $b \varepsilon A$, *więc* $\exists x\ x \varepsilon A$.

[3] Ten sens stosunku „…jest…" jest równoważny związkowi „każde…jest…", jest różny od znaczenia przyjętego w Ontologii Leśniewskiego. Zob. E. Nieznański, *Logika. Podstawy – język – uzasadnianie*, Wyd. C.H.Beck, Warszawa 2000, 153-164.

Tw.2: $\forall x\ (x\varepsilon A \rightarrow x\varepsilon P)$

(absolut jest bytem prostym)

Dowód nie wprost

P3, P4, *więc* $\forall x \sim xCx$, $\forall z\forall x\ (zCx \rightarrow zRx)$, $x\varepsilon A$, $\sim x\varepsilon P$ *(założenie dowodu nie wprost)*, Df.P, *więc* $\exists z\ zCx$, *więc* aCx, *więc* aRx, Df.A, *więc* $a=x$, *więc* xCx, $\sim xCx$, *więc sprzeczność*.

Tw.3: $\forall x\ (x\varepsilon M \rightarrow \sim x\varepsilon P) \wedge x\varepsilon A \rightarrow \sim x\varepsilon M$, gdzie „*M*" to „byt materialny"

(Jeżeli żaden byt materialny nie jest prosty, to absolut jest niematerialny)

Dowód

P3, P4, *więc* $\forall x \sim xCx$, $\forall z\forall x\ (zCx \rightarrow zRx)$, $\forall x\ (x\varepsilon M \rightarrow \sim x\varepsilon P)$, $x\varepsilon A$, Tw.2, *więc* $x\varepsilon P$, *więc* $\sim x\varepsilon M$.

Czasami dla zyskania większej jasności sądu jest rzeczą korzystną przełożyć implikację na alternatywę , wedle definicji:

Df.$\vee$: $(p\vee q) \leftrightarrow (\sim p\rightarrow q)$

Tautologią logiczną jest np. teza:

Tw.4: $(p\rightarrow\sim q) \rightarrow \{(p\rightarrow q) \rightarrow [(\sim p\rightarrow\sim q) \rightarrow \sim(\sim p\rightarrow q)]\}$

Dowód nie wprost

$(p\rightarrow\sim q)$, $(p\rightarrow q)$, $(\sim p\rightarrow\sim q)$, $\sim p\rightarrow q$ (założenie dowodu nie wprost), więc $q\rightarrow\sim p$, więc $p\rightarrow\sim p$, więc $\sim p$, więc q, $\sim q$, więc sprzeczność.

Tw.4 jest inferencyjnie równoważne alternatywie Tw.5:

Tw.5: $(p\wedge q) \vee (p\wedge\sim q) \vee (\sim p\wedge q) \vee (\sim p\wedge\sim q)$

Dowód

Tw.5 wtedy tylko, gdy $\sim\sim(p\wedge q) \vee \sim\sim(p\wedge\sim q) \vee \sim\sim(\sim p\wedge q) \vee \sim\sim(\sim p\wedge\sim q)$ wtedy tylko, gdy $\sim(p\rightarrow\sim q) \vee \sim(p\rightarrow q) \vee \sim(\sim p\rightarrow\sim q) \vee \sim(\sim p\rightarrow q)$ wtedy tylko, gdy Tw.4.

Tautologią jest również alternatywa:

Tw.6: $(p\wedge q\wedge r) \vee (p\wedge q\wedge\sim r) \vee (p\wedge\sim q\wedge r) \vee (p\wedge\sim q\wedge\sim r) \vee (\sim p\wedge q\wedge r) \vee (\sim p\wedge q\wedge\sim r)$ v $(\sim p\wedge\sim q\wedge r) \vee (\sim p\wedge\sim q\wedge\sim r)$

Dowód nie wprost

~Tw.6 (założenie dowodu nie wprost), więc $\sim(p \wedge q \wedge r)$, $\sim(p \wedge q \wedge \sim r)$, $\sim(p \wedge \sim q \wedge r)$, $\sim(p \wedge \sim q \wedge \sim r)$, $\sim(\sim p \wedge q \wedge r)$, $\sim(\sim p \wedge q \wedge \sim r)$, $\sim(\sim p \wedge \sim q \wedge r)$, $\sim(\sim p \wedge \sim q \wedge \sim r)$, więc $(p \wedge q \to \sim r)$, $(p \wedge q \to r)$, $(p \wedge \sim q \to \sim r)$, $(p \wedge \sim q \to r)$, $(\sim p \wedge q \to \sim r)$, $(\sim p \wedge q \to r)$, $(\sim p \wedge \sim q \to \sim r)$, $(\sim p \wedge \sim q \to r)$, więc $\sim(p \wedge q)$, $\sim(p \wedge \sim q)$, $\sim(\sim p \wedge q)$, $\sim(\sim p \wedge \sim q)$, więc $p \to \sim q$, $p \to q$, $\sim p \to \sim q$, $\sim p \to q$, więc $\sim q \to p$, więc $\sim p \to p$, więc p, więc q, $\sim q$, więc sprzeczność.

Twierdzenia Tw.5 i Tw.6 okażą się przydatne w naszych dalszych rozważaniach. Zauważmy najpierw, że filozof nie docieka empirycznych praw ani typów. Całą swoją uwagę poświęca naturze interesujących go rzeczy i spraw. Czym jest natura? Natura to „istota bytu (substancji jednostkowej, przypadłości) jako podłoże cech: to, czym dana rzecz jest sama w sobie”[4]. W naturze rzeczy wyróżniamy konstytutywne jej składniki (istotne aspekty, zasady). Niech symbol $\alpha(x)$ oznacza istotny aspekt natury *x*-a. Wówczas zapis „$a \varepsilon \alpha(x)$” czytamy: „*a* jest istotnym aspektem natury *x*-a (jej zasadą)” . Aspekty pozostają jedne do drugich w opozycji (*O*): albo komplementarnej (*OK*) albo dysjunktywnej (*OD*). Definiujemy te opozycje:

Df.OK: $OKab \leftrightarrow \forall x\, (x \varepsilon a \leftrightarrow \sim x \varepsilon b)$

(*a* pozostaje w opozycji komplementarnej do *b*, gdy *a* i *b* są względem siebie sprzeczne)

Df.OD: $ODab \leftrightarrow \forall x\, (x \varepsilon a \to \sim x \varepsilon b)$

(*a* pozostaje w opozycji dysjunktywnej do *b*, gdy *a* i *b* są względem siebie przeciwne)

Df.O: $Oab \leftrightarrow (OKab \vee ODab)$

(*a* pozostaje w opozycji do *b*, gdy *a* pozostaje do *b* w opozycji komplementarnej lub dysjunktywnej)

Zamiast o opozycjach będziemy również mówili o dopełnieniach. Dopełnieniem nazywamy przeciwstawny człon opozycji. Gdy np. istota i istnienie są członami opozycji, to istotę nazwiemy dopełnieniem istnienia i odwrotnie : istnienie – dopełnieniem istoty. Zasady zestawiamy w opozycyjne pary zgodnie z sugestią Izydory Dąmbskiej: „(…) narzuca się nam zarówno w budowie przedstawionej sobie przez

[4] A. Posiad, *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*, Pax, Warszawa 2000, 546.

nas rzeczywistości, jak i w formach poznania pewna dwoistość i że równocześnie istnieje w podmiocie świadomym dążność, która mu każe w rozmaity sposób tę dwoistość redukować i usuwać, podstawiając w jej miejsce jakąś jedność”[5]. Opozycja *Oab* jest opozycją jednokrotną. Wielokrotne opozycje (O^n) definiujemy z pomocą opozycji jednokrotnych:

Df.O^n: $O^n(a, a_1, a_2, \dots, a_n) \leftrightarrow \forall i\ (i \leq n \rightarrow Oaa_i)$

(*a* pozostaje w *n*-krotnej opozycji do ciągu $a_1, a_2, \dots, a_n$, gdy *a* pozostaje w opozycji jednokrotnej do każdego wyrazu tego ciągu)

Np. w stosunku do *asercji* opozycjami (dopełnieniami) wielokrotnymi (dwukrotnymi) są *przypuszczenie* i *supozycja* (są to dopełnienia dysjunktywne). Stosunek opozycji jednokrotnej jest przeciwzwrotny (Tw.7) i symetryczny (Tw.8) w zbiorze zasad:

Tw.7: $\forall a \forall b\ (Oab \rightarrow \sim a\varepsilon b)$

Dowód

Oab, *więc* $\forall x\ (x\varepsilon a \rightarrow \sim x\varepsilon b)$, $a\varepsilon a$, *więc* $\sim a\varepsilon b$.

Tw.8: $\forall a \forall b\ (Oab \rightarrow Oba)$

Dowód

Oab, Df.O, Df.OK, Df.OD, *więc* $\forall x\ (x\varepsilon a \leftrightarrow \sim x\varepsilon b) \vee \forall x\ (x\varepsilon a \rightarrow \sim x\varepsilon b)$, *więc* $\forall x\ (x\varepsilon b \leftrightarrow \sim x\varepsilon a) \vee \forall x\ (x\varepsilon b \rightarrow \sim x\varepsilon a)$, *więc* Oba.

Ze stosunkiem zasad do opozycji wiążemy postulat znaczeniowy:

P5. $\forall a \forall b \forall x\ [a\varepsilon\alpha(x) \wedge Oab \rightarrow b\varepsilon\alpha(x)]$

(Dopełnienie zasady jest zasadą)

O dwu zasadach *a* i *b* stojących do siebie w opozycji jednokrotnej *Oab* dowolny predykat *F* – zgodnie z Tw.5 – możemy orzekać dokładnie na cztery sposoby:

$F(a) \wedge F(b) \vee$

$F(a) \wedge \sim F(b) \vee$

$\sim F(a) \wedge F(b) \vee$

[5] I. Dąmbska, *O dwoistości w aspekcie bytu i poznania i o tendencji do przezwyciężania tej dwoistości jako podstawie kierunków i stanowisk filozoficznych*, w: *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii*, red. J. Kmita, J. Topolski, PWN, Warszawa 1989, 13-21.

$\sim F(a) \wedge \sim F(b)$.

O trzech zasadach *a*, *b* i *c* stojących do siebie w opozycji dwukrotnej $O^2(a, b, c)$ dowolny predykat *F* – zgodnie z Tw.6 – możemy orzekać dokładnie na osiem sposobów:

$F(a) \wedge F(b) \wedge F(c) \vee$

$F(a) \wedge F(b) \wedge \sim F(c) \vee$

$F(a) \wedge \sim F(b) \wedge F(c) \vee$

$F(a) \wedge \sim F(b) \wedge \sim F(c) \vee$

$\sim F(a) \wedge F(b) \wedge F(c) \vee$

$\sim F(a) \wedge F(b) \wedge \sim F(c) \vee$

$\sim F(a) \wedge \sim F(b) \wedge F(c) \vee$

$\sim F(a) \wedge \sim F(b) \wedge \sim F(c)$.

Najczęściej stanowiska filozoficzne są oparte na jednokrotnej opozycji zasad, rzadziej – na dwukrotnej i zupełnie wyjątkowo – na opozycjach o liczniejszych członach. Związek dwu zasad ze stanowiskami głoszącymi o nich predykat *F* ilustruje tabela:

Stanowiska/zasady	I	II
1.	+	+
2.	+	–
3.	–	+
4.	–	–

Gdzie „+" oznacza *F(...)*, a „—" – *~F(...)*.

Przykłady:

Ze względu na naturę bytu: I duch, II materia; 1. dualizm, 2. spirytualizm, 3. materializm, 4. monizm neutralny.

Ze względu na komplementarność bytu: I Bóg, II świat; 1. dualizm, 2. panteizm, 3. ateizm, 4. nihilizm.

Ze względu na podmiot bytu: I podmiot *in se*, II podmiot *ab alio;* 1. agregat, 2. substancja, 3. przypadłość, 4. niebyt.

Ze względu na racje istnienia: I racja *in* se, II racja *ab alio;* 1.byt przygodny, 2. byt konieczny, 3. przygodny niebyt, 4. konieczny niebyt.
Ze względu na rodzaje poznania: I poznanie rozumowe, II poznanie zmysłowe; 1. umiarkowany empiryzm, 2. skrajny aprioryzm, 3. skrajny empiryzm, 4. irracjonalizm.
Ze względu na byt idei: I zmysłowe byty empiryczne, II przedmioty idealne; 1. realizm umiarkowany, 2. nominalizm, 3. platonizm, 4. nonesencjalizm.
Ze względu na ostateczną motywację życia ludzkiego: I pęd do radości, II dążenie do doskonałości; 1. eudajmonizm, 2. hedonizm, 3. perfekcjonizm, 4. cynizm.

Kolejna tabela ilustruje sytuację, gdy alternatywa ośmiu stanowisk obejmuje trzy zasady:

Stanowiska/zadady	I	II	III
1.	+	+	+
2.	+	+	–
3.	+	–	+
4.	+	–	–
5.	–	+	+
6.	–	+	–
7.	–	–	+
8.	–	–	–

Przykłady
Ze względu na naturę sądów, jakie występują w nauce: I asertywne, II hipotetyczne, III supozycyjne możliwe są stanowiska: 1. krytycyzm radykalny, 2. krytycyzm umiarkowany, 3. dogmatyzm umiarkowany, 4. dogmatyzm radykalny, 5. hipotetyzm umiarkowany, 6. hipotetyzm skrajny, 7. sceptycyzm umiarkowany, 8. sceptycyzm skrajny;
Ze względu na istnienie realne zasad: I rzeczy, II zjawisk, III idei otrzymujemy stanowiska: 1. fenomenologia, 2. realizm, 3. reizm platoń-

ski, 4. reizm radykalny, 5. platonizm, 6. fenomenizm, 7. fikcjonizm platoński, 8. fikcjonizm radykalny;

Ze względu na cele, dla których ludzie działają: I dla siebie, II dla innych, III dla nikogo (dla tego, co nie jest osobą). Stanowiska: 1. naturalizm umiarkowany, 2. naturalizm skrajny, 3. egoizm umiarkowany, 4. egoizm skrajny, 5. altruizm umiarkowany, 6. altruizm skrajny, 7. indyferentyzm umiarkowany, 8. indyferentyzm skrajny.

W filozoficznym systemie zasadnych okresów warunkowych i alternatyw, w takim, jaki w zarysie tu prezentujemy, filozof może określić spektrum i granice rozwiązań w każdej sprawie. Wybór zaś jednego stanowiska pozostaje częściej rzeczą motywów niż racji.

PHILOSOPHY AS A SYSTEM OF CONDITIONALS

Summary

Philosophical statements are often suppositions. Gottfried Wilhelm Leibniz proposes in *Nouveaux Essais sur l'entendement humain*, 1704, a method of the construction of assertive conditionals occurring between any philosophical suppositions. If we are able to infer a philosophical statement from any suppositions then the implication between these suppositions and the obtained statement is assertive. In the article some examples of the application of the Leibniz's method are considered.